

6. Озерський І. В. Взаємодія слідчого з органами дізнання в системі МВС України (організаційно-правовий та психологічний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 19.00.06 “Юридична психологія” / І. В. Озерський. – К., 2003. – 16 с.

7. Ратышевский Ю. М. Организационно-правовые основы взаимодействия органов внутренних дел с органами налоговой полиции с учетом региональных особенностей : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. юрид. наук : спец. спец. 12.00.09 “Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность” / Ю. М. Ратышевский. – М., 1998. – 18 с.

8. Тимчасова інструкція з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України в розкритті та розслідуванні злочинів : затверджена наказом МВС України від 15.06.2011 р. № 336.

9. Дудніков А. Л. Проблеми взаємодії правоохоронних і контролюючих органів при розслідуванні злочинів у сфері економічної діяльності / А. Л. Дудніков // Проблеми законності : респуб. міжвід. наук. зб. – Харків, 2002. – Вип. 52. – С. 135–139.

10. Орлов Ю. Ю. Особливості здійснення оперативно-розшукової діяльності на сучасному етапі суспільного розвитку / Ю. Ю. Орлов // Науковий вісник КНУВС. – 2009. – № 1. – Ч. 2. – С. 37–46.

11. Долженков О. Ф. Взаємодія як чинник оптимізації правоохоронної діяльності / О. Ф. Долженков // Вісник ЛАВС. – 2002. – № 4. – С. 229–236.

12. Розкриття злочинів у сфері виготовлення та збуту алкогольних напоїв : навч. посіб. / В. А. Некрасов, А. М. Лисенко, С. В. Пеньков, В. В. Матвійчук. – Одеса : Юрид. літ., 2009. – 160 с.

13. Статкус В. Ф. Раскрытие преступлений – важнейшее средство борьбы с преступностью / В. Ф. Статкус // Государство и право. – 1998. – № 4. – С. 66–73.

УДК 343.98

К. В. Антонов, доктор юридичних наук, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Академії митної служби України
В. В. Варава, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Академії митної служби України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДІ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ

Висвітлено ступінь дієвості сучасних правових механізмів міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії контрабанді зброї та боєприпасів, здійснено науковий аналіз проблемних питань реалізації відповідних міжнародних договорів, сформульовано висновки та пропозиції щодо напрямів і шляхів підвищення ефективності діяльності уповноважених державних органів, що ведуть боротьбу з контрабандою.

Ключові слова: контрабанда; запобігання і протидія; зброя та боєприпаси, міжнародне співробітництво.

© **К. В. Антонов, В. В. Варава, 2014**

Освещена степень действенности современных правовых механизмов международного сотрудничества в сфере противодействия контрабанде оружия и боеприпасов, осуществлён научный анализ проблемных вопросов реализации соответствующих международных договоров, сформулированы выводы и предложения относительно направлений и путей повышения эффективности деятельности уполномоченных государственных органов, осуществляющих борьбу с контрабандой.

Ключевые слова: контрабанда; предупреждение и противодействие; оружие и боеприпасы; международное сотрудничество.

This article highlighted the extent of the effectiveness of modern legal mechanisms for international cooperation in preventing and combating the smuggling of arms and ammunition, was done scientific analysis of problematic issues the implementation of relevant international treaties, published findings and propositions regarding directions and ways of improving performance of public authorities involved in the fight against smuggling.

Key words: smuggling; prevention and counteraction; arms and ammunition; international cooperation.

Постановка проблеми. Контрабанда зброї та боеприпасів, а також їх компонентів є складовим елементом ескалації конфліктів між країнами або всередині держав, який уможлиблює протиправну діяльність різноманітних незаконних збройних формувань, таких як терористичні та диверсійні угруповання на теренах східного регіону України.

Контрабанда зброї може включати в себе як незаконну передачу або витік матеріалів, технологій та компонентів, пов'язаних зі зброєю масового ураження (ЗМУ), так і незаконне постачання, торгівлю й крадіжки звичайних озброєнь, що є злочином уже на стадії підготовки. Водночас обізнаність уповноважених державних органів України щодо правових механізмів та проблем протидії незаконному обігові зброї і боеприпасів як однієї з форм транснаціональної злочинності вкрай обмежена.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що контрабанда зброї та боеприпасів – це один із найбільш небезпечних видів злочинів у сфері господарської діяльності, проблеми її запобігання та протидії досить рідко стають безпосереднім предметом досліджень вітчизняних та іноземних науковців. Зокрема, кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з контрабандою зброї та боеприпасів останніми роками висвітлено в дисертаційних дослідженнях та наукових публікаціях таких авторів, як І. В. Бойко, Є. Л. Косяк, Н. Є. Міняйло, В. В. Сіленко та ін. Кримінальні процесуальні особливості планування досудового розслідування контрабанди зброї та боеприпасів досліджувала Я. Ю. Бандуріна. Проте питання організації міжнародного співробітництва у зазначеній сфері та шляхи вдосконалення її комплексного наукового аналізу не отримали, тим актуальніша ця проблематика, з одного боку, в умовах ескалації збройного протистояння між підтримуваними РФ терористичними та диверсійними угрупованнями, а з іншого – підрозділами правоохоронних органів і Збройних Сил України в Донецькій та Луганській областях.

Мета статті – висвітлення ступеня дієвості чинних правових механізмів міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії контрабанді зброї та боеприпасів, визначення та науковий аналіз проблемних питань реалізації відповідних міжнародних договорів, оприлюднення висновків і пропозицій щодо напрямів та шляхів підвищення ефективності діяльності уповноважених державних органів, що здійснюють боротьбу з контрабандою.

Виклад основного матеріалу. Загроза незаконного обігу ЗМУ або його компонентів у тому, що терористичні угруповання можуть створити радіологічну “брудну” бомбу або навіть зібрати ядерний пристрій. Хоча Договір про нерозповсюдження ядерної зброї

(1968 р.) спрямовано на запобігання безконтрольного розповсюдження ядерної зброї, широке коло фахівців вважає його основні положення, а також діяльність Міжнародної агенції з атомної енергії недостатніми, щоб ефективно протистояти загрозам, які виходять від так званих країн-ізоїв та небезпечних недержавних учасників.

Можливості відомих у світі терористичних угруповань щодо самостійного створення ядерної бомби незначні, але наслідки цього можуть бути руйнівними. Як свідчить викриття у 2004 р. вченого-ядерника, засновника й керівника пакистанської ядерної програми Абдул Кадир Хана [1], який визнав свою вину щодо продажу ядерних матеріалів та обладнання, сучасна контрабанда може включати й складні транснаціональні канали передачі ядерних технологій. Наявні запаси ядерних боеголовок і радіоактивних матеріалів також перебувають у небезпеці для крадіжки або незаконної передачі, зокрема на території Російської Федерації (РФ), що межує з Україною.

Резолюція Ради Безпеки (РБ) ООН № 1540, прийнята у 2004 р., стала переломним моментом у прагненні приборкати поширення ЗМУ. Згідно з цією Резолюцією всі держави – члени ООН зобов'язані вживати ефективних заходів з метою встановлення національного контролю для запобігання поширенню ядерної, хімічної або біологічної зброї та засобів їх доставки, у тому числі з допомогою встановлення належного контролю над матеріалами, що до них належать. Також було створено “Комітет 1540” для здійснення контролю за виконанням Резолюції.

Незважаючи на це, станом на 2011 р. понад п'ятдесят членів ООН офіційно не повідомили “Комітет 1540” про свої зусилля щодо запобігання поширенню ядерної зброї. Інші проблеми, пов'язані з реалізацією Резолюції 1540 РБ ООН, включають труднощі щодо координації зусиль з розв'язання проблем окремих держав, що розвиваються, які стверджують, що не мають необхідної технічної експертизи й ресурсів для реалізації положень Резолюції. Окрім цього, для багатьох із них питання ядерної безпеки не є пріоритетними.

Порівняно недавня поява багатосторонніх домовленостей, таких як Глобальна ініціатива щодо боротьби з актами ядерного тероризму, а також Конвенція ООН про боротьбу з актами ядерного тероризму, стала критичним інструментом для нормотворення та підтримання глобальної уваги до загроз з боку розповсюдження ЗМУ. Проте потенційні кандидати на незаконні оборудки – держави чи недержавні структури воліють не співробітничати або не брати участі в цих угодах. Аналогічно під час саміту з ядерної безпеки у Вашингтоні (2010 р.) понад сорок голів держав та урядів [2] обговорювали, як гарантувати безпеку зберігання ядерних матеріалів у світі, а також як завадити недружнім урядам і терористичним організаціям отримати доступ до радіоактивних матеріалів. Водночас договір про заборону виробництва матеріалів, що розщеплюються (Fissile Material Cut-Off Treaty), до цього часу не укладено, хоча це питання обговорюється з 1957 р. [3].

На відміну від ЗМУ, частіше предметами контрабанди та інших незаконних оборудок є звичайна зброя, до якої належить стрілецька зброя та легке озброєння (ЛСЗ). Як свідчить практика, цей вид протиправної діяльності набув значного поширення і на східних, і на західних кордонах України [4; 5].

Відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН 46/43 L від 09.12.1991 р. “Транспарентність в озброєннях” 01.01.1992 р. був створений Регістр звичайних озброєнь ООН – добровільний механізм щорічного повідомлення Генеральному секретареві ООН усіма державами-членами відповідних даних про імпорту та експорту звичайних озброєнь для внесення їх до Регістру. Однак рівень виконання зазначеної звітності з боку низки країн в останні роки суттєво знизився.

За оцінками фахівців, незаконний обіг ЛСЗ сягнув 1 млрд доларів щороку, і це привертає значну увагу світової громадськості. На Конференції ООН щодо ЛСЗ (Нью-Йорк, липень 2001 р.) було прийнято “Програму дій ООН із запобігання, боротьби і припинення незаконної торгівлі стрілецькою зброєю і легкими озброєннями у всіх її проявах” (РоА), яка містить рекомендації щодо запобігання нелегальному обігові ЛСЗ на національному, регіональному та глобальному рівнях, установлює параметри міжнародного співробітництва та визначає подальшу діяльність [6].

Незважаючи на те, що РоА встановлює важливі нормативні основи з ліцензування, відстеження та міжнародного співробітництва у сфері обігу ЛСЗ, вона є добровільною угодою, зміст якої не торкається низки важливих питань, зокрема обігу боєприпасів, трансферу до недержавних суб’єктів тощо.

У міжнародному плані гостро порушено проблему контролю за таким видом ЛСЗ, як переносні зенітні ракетні комплекси (ПЗРК). Використання озброєними терористами та російськими диверсантами ПЗРК, що контрабандним шляхом потрапили до України, призвело навесні 2014 р. до значних втрат у живій силі та техніці підрозділів, задіяних в антитерористичній операції (АТО) на території Донецької та Луганської областей [7].

Обговоренню зазначеної теми надається першочергове значення у “Великій вісімці” та ОБСЄ. На самітах “вісімки” в Евіані (червень 2003 р.) та на о. Сі-Айленд (червень 2004 р.) було прийнято Плани дій, що передбачали конкретні заходи контролю за ПЗРК. У м. Братиславі підписано російсько-американську Домовленість про посилення контролю за ПЗРК [8].

Під час Конференції ООН з огляду прогресу в імplementації Програми дій ООН із запобігання і протидії незаконній торгівлі легкими озброєннями та стрілецькою зброєю в усіх її аспектах та боротьби з нею (27 серпня – 7 вересня 2012 р.), участь у якій брала делегація з України, розглянуто питання щодо виконання рекомендацій РоА державами – членами ООН. Констатовано значні прогалини щодо їх реалізації внаслідок цілої низки причин. Почнемо з того, що окремі держави нечітко розуміли свої обов’язки, навіть коли вони були однозначними, а для багатьох спільнот торгівля ЛСЗ не становить високого пріоритету. Крім того, РоА не визначає чітких орієнтирів та механізму для обміну передовим досвідом на підтримку її реалізації. Єдиною юридично обов’язковою угодою про ЛСЗ є Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, який доповнює Конвенцію Організації Об’єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, що зобов’язує держави посилити заходи контролю за незаконною вогнепальною зброєю та боєприпасами до неї.

Водночас угода не регулює міждержавні передачі озброєнь, тому сприяла лише окремим успіхам у справі допомоги країнам щодо протидії незаконному обігові зброї, незважаючи на вдосконалення системи її обліку, ліцензування виробництва, маркування та контролю за зберіганням. Наприклад, у 2007 р. на порушення міжнародних санкцій українським судом транспортувалося тридцять три танки Т-72, гранатомети і зенітні гармати до Південного Судану через Кенію.

Для заповнення цього вакууму було укладено Міжнародний документ з відстеження (МДВ) як відгалуження РоА. МДВ спрямовано на виявлення та відстеження шляхів переміщення зброї “від джерела до отримувача”.

Однак 2011 р. у Доповіді Генерального Секретаря ООН про стрілецьку зброю зазначалося, що в багатьох випадках чиновники на місцях неспроможні здійснювати відстеження, пов’язане з маркуванням зброї, необхідне для встановлення її виробника, бо часто серійні номери зброї просто сточуються.

Організація Об’єднаних Націй відновила перемовини щодо укладання потенційно всеохопного та юридично обов’язкового договору про торгівлю зброєю. Однак перспективи

прориву в цьому питанні досить невизначені. Спірні теми потребують великих поступок з боку таких держав, як Китай, Франція, РФ, Велика Британія та США, що є провідними експортерами зброї. Значно ускладнюють переговори конституційні гарантії громадян США на право володіння вогнепальною зброєю.

На порядку денному – запровадження моніторингу за експортом ЛСЗ, боеприпасів та відповідальності за незаконні оборудки щодо їх продажу, а також забезпечення дотримання такої угоди всіма учасниками. Кількість груп громадянського суспільства, що виступають за впровадження суворіших та ексклюзивних правил транскордонних поставок стрілецької зброї та легких озброєнь, в останні роки стрімко зростає. Міжнародна мережа з питань стрілецької зброї, утворена 1998 р., суміщає роботу численних міжнародних груп, які прагнуть зупинити обіг ЛСЗ. Стійке лобювання від міжнародних неурядових організацій, можливо, також відіграє ключову роль щодо прискорення переговорів під егідою ООН та регіональних політичних союзів з метою запобігання контрабанді звичайних озброєнь. На регіональному рівні надійні домовленості щодо припинення обігу зброї є швидше винятком, ніж правилом.

Однією з найбільш далекосяжних є Конвенція про легку та стрілецьку зброю Економічного співтовариства західноафриканських держав (ЕКОВАС), що набула чинності у 2009 р. Ця конвенція, розроблена за підтримки груп громадянського суспільства щодо заборони передачі ЛСЗ та заборонених видів озброєнь до недержавних суб'єктів, могла б бути моделлю для інших регіонів, а також працювати в напрямку глобального договору про торгівлю зброєю. Однак мораторій, передбачений цією конвенцією, повсюди порушувався й мав незначний вплив на розв'язання проблеми запобігання транснаціональній контрабанді зброї та боеприпасів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З огляду на вищезазначене, а також зважаючи на те, що держава Україна протягом останніх років приєдналася до більшості багатосторонніх угод і договорів з питань протидії транснаціональній злочинності й незаконному обігові зброї та боеприпасів, є підстави констатувати суттєве вдосконалення правових механізмів міжнародної співпраці щодо запобігання та протидії контрабанді зазначених предметів. Водночас брак у міжнародному правовому полі достатнього комплексу загальнообов'язкових норм з питань реалізації суворого контролю за обігом ЛСЗ, ефективного набору санкцій до порушників установленого порядку міжнародних передач зброї та боеприпасів призводить до зростання кількості випадків потрапляння до терористичних угруповань та диверсантів великої кількості сучасної зброї військових зразків, зокрема ПЗРК, як це зараз відбувається на східних теренах України.

Брак правового забезпечення режиму контролю у сфері обігу вогнепальної зброї та бойових припасів, застарілість наявної нормативної бази за відсутності в законодавстві України спеціального Закону “Про зброю” також не дозволяють громадянам ефективно та в законний спосіб реалізувати своє право на захист. Ця обставина теж стимулює контрабанду, адже за даними організації Small Arms Survey (Женева, Швейцарія), яка досліджує питання обігу нелегальної вогнепальної зброї, в Україні в нелегальному обігу перебуває вже понад 3 млн одиниць ЛСЗ.

За умов фактичної односторонньої відмови РФ від виконання міжнародних зобов'язань проти незаконного обігу вогнепальної зброї, унаслідок чого до терористичних угруповань на теренах України контрабандним шляхом надходять сучасні зразки ЛСЗ, що перебувають на озброєнні російської армії, особливого значення набувають заходи превентивного характеру, побудовані на активному обміні оперативною розвідувальною інформацією між суб'єктами ОРД – СБУ, СЗР, що взаємодіють з Державною прикордонною службою та розвідувальним

Проблеми правоохоронної діяльності

органом Міністерства оборони України. У цих умовах пріоритетним є розширення співпраці зазначених органів з правоохоронними і спеціальними службами інших держав, насамперед США та Європейського Союзу, які мають у своєму складі відповідні підрозділи, а також з міжнародними правоохоронними організаціями згідно зі ст. 5-1 ЗУ “Про оперативно-розшукову діяльність”.

У подальшій перспективі потрібно окремо дослідити сучасні особливості реалізації норм КПК щодо міжнародного співробітництва в досудовому розслідуванні контрабанди зброї та боеприпасів в умовах військово-політичного конфлікту між суміжними державами.

Література

1. Абдул Кадыр Хан [Электронный ресурс] / Абдул Кадыр Хан. – Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/Абдул_Кадыр_Хан
2. У Вашингтоні проходить саміт з ядерної безпеки [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ukrainian.voanews.com/content/nuclear_summit_2010_04_12-90641004/230065.html
3. Тимербаев Р. О запрещении производства расщепляющихся материалов для ядерного оружия [Электронный ресурс] / Тимербаев Р. – Режим доступа : <http://www.pircenter.org/media/content/files/0/13407247780.pdf>
4. З Євросоюзу на Закарпаття йде контрабандою зброя та боеприпаси [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.karpatnews.in.ua/news/82621-z-yevrosoiuzu-na-zakarpattiya-de-kontrabandoiu-zbroia-ta-boieprypasy-fotovideo.htm#sthash.kjBOdC2L.dpuf>
5. Львівські митники викрили 60 спроб контрабанди зброї [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.zaxid.net/news/showNews.do?lvivski_mitniki_vikrili_60_sprob_kontrabandi_zbroyi&objectId=1293883
6. 10 років боротьби з розповсюдженням стрілецької зброї: де ми зараз? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nato.int/docu/review/2011/Arms-control/10-years-actions/UK/index.htm>
7. Вертолеты под Славянском сбиты из ПЗРК российского производства : замминистра обороны [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.news.bigmir.net/ukraine/813292-Vertoleti-pod-Slavyanskom-sbiti-izPZRK-rossiiskogo-proizvodstva--zamministra-oboroni>
8. Программа действий по предотвращению и искоренению незаконной торговли легким и стрелковым оружием (ЛСО) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.mid.ru/nsvnprop.nsf/osn_copy/DB8A324376326229C325704300315431